

Sällskapet Strömstierna – Nyhetsbrev 4

Hej alla,

I dessa obra tider hoppas jag att Ni alla håller distansen ...

Men för att kanske pigga upp Er litet så kommer nu Nyhetsbrev 4.
Litet försenat så jag får be Er om ursäkt.

Bland nyheterna som distribueras kommer även gamla nyheter att sändas ut som jag skrev i Nyhetsbrev 1. Detta brev innehöll information om Lysekils historia från 1543 – 1587. Nyhetsbrev 2 innehåller information om Lysekil fram till år 1610. Nyhetsbrev 3 innehåller information om Lysekil fram till år 1658-02-26.

Nyhetsbrev 4 innehåller information om Lysekil fram till dess att fredsavtalet mellan Danmark och Sverige sluts 1679-08-22. Jag har således även denna gång tagit mig friheten att ta med händelser som rör vårt Bohuslän.

Nyheter

Sällskapet Strömstierna fyller ju alltså 20 år i år och vi skall fira detta med någon typ av föredrag **utomhus** söndagen den 7 juni. Mer info kommer ...

Nu följer en kort upprepning från tidigare Nyhetsbrev – detta för nya medlemmar.

När Ni nu läser denna Lysekils historia har jag källreferenser till de flesta av händelserna. Tanken med detta är dels att visa var informationen är hämtad och dels att stimulera till mer läsning om vår historia. Sedan kan Ni ju som tidigare på vår hemsida hitta en Källförteckning över litteratur som berör Bohuslän och Lysekil.

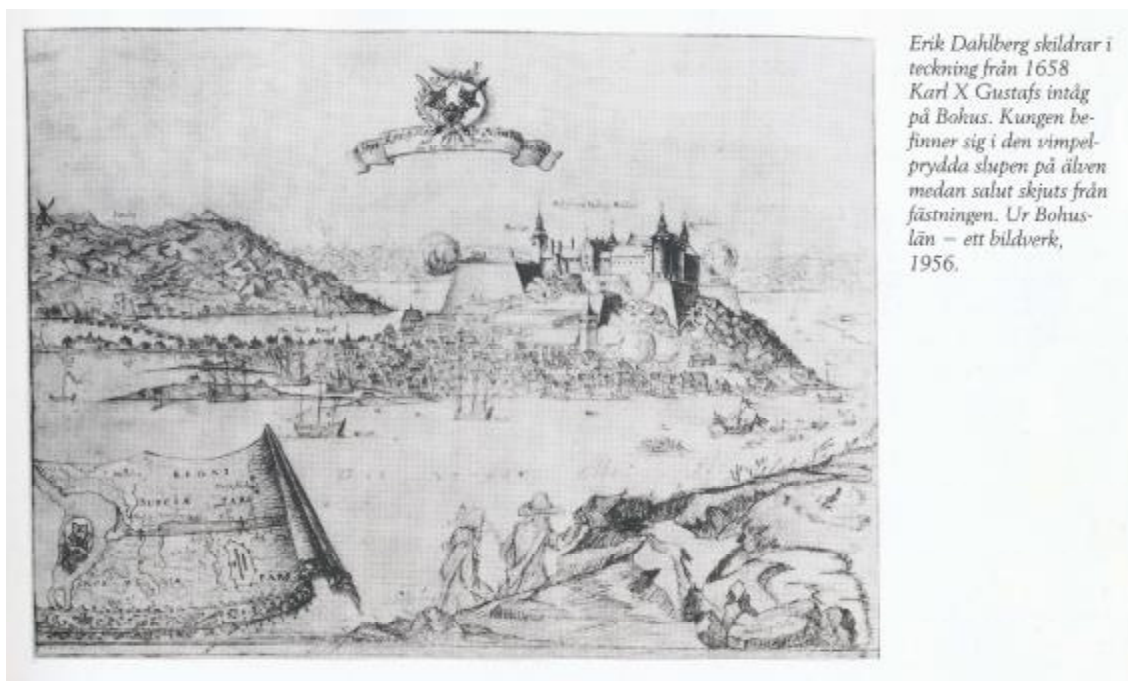
Om Ni vill kommentera innehållet i denna **Lysekils historia** är Ni givetvis välkomna!
Nästa Nyhetsbrev numro 5 kommer att sändas ut till Er i maj/juni 2020.

Mvh Per Stenros
perstenros@gmail.com

./

Lysekils historia

- 1658-02-26 Freden i Roskilde sluts mellan Sverige och Danmark. Danmark tvingas avträda Bohuslän, Halland, Skåne och Blekinge samt Bornholm och Trondheims län.
- 1658-03-18 Det obesegrade Bohus överlämnas under ståtliga ceremonier till den svenska krigsmakten. Den danska garnisonen avtågar sedan den på borggården bränt upp arkivet, till oersättlig skada för historieforskningen, även den som rör Uddevallas äldre öden. (Kristiansson, Uddevalla stads historia, Del I, sid 171)

- 1658 Erik Dahlberg skildrar i en teckning Karl X Gustafs intåg på Bohus. Kungen befinner sig i den vimpelprydda slupen på älven medan salut skjuts från fästningen. (Ur Bohuslän – ett bildverk, 1956. Cullberg, Bohuslän - ett gränslands historia, sid 65)

*Harald Stake, Bohusläns förste landshövding.
Foto: Astor Björk, Landsarkivet.*

1658-03-27 Till Bohusläns förste landshövding utses generalmajor Harald Stake. Länsstyrelsen tar sitt säte på Bohus fästning. Till länet räknas enbart själva provinsen.

När svenskarna övertar administrationen av Bohuslän finns cirka 600 stora och små fartyg i sysselsättning. Detta antyder sjöfartens och handelns omfattning under den danska tiden.

Kronans jordegendomar uppgår till 1.096 fullgårdar av landskapets totala antal om 2.778 fullgårdar. Detta oräknat ödehemman, holmar, utjordar, med mera.

Livstidstagan avskaffas för kronogårdarna i länet. Detta innebär att bönder som tillträtt kronogårdar efter länets erövring ej har livstidsrätt till dem. Soldaterna får därmed chansen att tvinga bort bönderna för att så själva kunna ta över gården.

Lysekil övertas av svenska kronan och noteras i den första svenska jordeboken som kronofiskeläge. Utöver hemman redovisas i de svenska jordeböckerna skattlagda åkrar, ängar och utjordar.

Gästgiverier inrättas vid landsvägarna, i Norrviken 4, Sunnerviken 8, Inland 5 och Hisingen 1. Färjan och gästgiveriet vid Vrångebäck sköts av tre hemmansägare gemensamt. Verksamheten kvarstår till slutet av 1800-talet.

Säterierna i Bohuslän och ägandet av dessa:

- Blomsholm vid Strömstad ägs av Anna Katarina Nettelhorst, dotter till Vivika Bjelke, vars bror är den norske rikskanslern Jens Bjelke. [Anm: död 1659-11-07.]
- Åby säteri ägs av överste Johan Firichs. [Anm: Skrivs även Johan Fircks/Ferix.]
- Vese säteri i Bro ägs av Karin Madsdotter Bagge. Under Vese gods lyder sex fullgårdar.
- Holma säteri vid Gullmarn och Torreby säteri i Munkedal ägs av Peder Bagge.
- Sätessgårdarna Morlanda och Vrem på Orust samt Ström i Hjärtums socken ägs av Daniel Knutsson Bildts änka Dorotea Bjelke, dotter till Jens Bjelke.
- Sundsby säteri på Tjörn ägs av Margareta Huitfeldt. (Tiselius, sid 93)

Dragsmark klostergoods läggs under den svenska kronan. Delar av godset förlänas till Rutger von Ascheberg.

Domstolsväsendet förblir i stort som under den danska tiden. Domsagorna eller häradsrätterna är fyra, Norrviken, Sunnerviken, Inland samt Orust-Tjörn. Häradsrätterna lyder under lagmansrätten i länet. Lysekil lyder under Sunnervikens häradsrätt. [Anm: Jämför med Båhus Arkivguide: Stångenäs häradsrätt fram till år 1698.]

En lagmansrätt finns i Kvistrum, i Foss lagsaga. (LP 1997-09-10)

Till Inlands fögderi hör häradena Inlands Torpe (Hjærtum, Västerlanda), Inlands Fräkne (Forshälla, Grinneröd, Ljung, Resteröd), Inlands Nordre (Holta, Jörlanda, Norum, Solberga, Spekeröd, Ucklum, Ödsmål) och Inlands Södre (Harestad, Karreby, Lycke, Romelanda, Torsby, Ytterby). Häradshövding i Inlands fögderi är Rasmus Hindrichsøn som kvarstår i sitt ämbete från den danska tiden. Fögderiet har inga domböcker äldre än från detta år. [Anm: Vad gäller för Övriga fögderier?]

I Marstrand påbörjas byggnationen av Gustavsborgs fästning. Trupper inläggs på fästningarna i Bohus och Marstrand (Carlsten), i Uddevalla samt Kvistrum och Svinesund. I dessa styrkor ingår svenskar och finnar, det vill säga inga

Bilden ovan är ett utklipp från kartan från 1658. En del av Stångenäset ses i bildens mitt och nedåt. Lysekil med sin kyrka ses längst upp i bilden och nedanför Lysekil ses Valbodalen och ännu längre ned ses Träleberg.

På andra sidan Gullmaren ses bland annat Fiskebäckskil.

Notera att kartor från denna tid ritas vridna 90 grader mot dagens kartor. Söder på denna karta är alltså till vänster och norr är till höger.

- 1658 Lysekil är en lägenhet under Lyse socken. (Nordisk Familjebok, Uggleupplagan)
- 1659 Sverige återupptar krig med Danmark. Svenska styrkor anfaller Köpenhamn men slås tillbaka efter hårda strider. Kort efteråt sker ett slag på Fyen där de svenska styrkorna åter besegras av danskarna. (STF 1950, sid 34)
- 1659 Mantalslängden för detta år redovisar antalet strandsittare till 34 i Lysekil och 17 i Fiskebäckskil.
- 1660-05-27 Freden i Köpenhamn sluts mellan Sverige och Danmark. Danmark återfår Bornholm och Trondheims län. Sverige får behålla ön Ven.
- 1660 Den svenska regeringen förbjuder bondeseglation och handel med främmande länder. De bohuslänska bönderna och strandsittarna har tidigare kunnat köpa bland annat salt på sina resor. Detta är nödvändigt, särskilt i tider av riklig förekomst av sill, då den egna saltbränningen inte kan bedrivas i önskad utsträckning på grund av brist på ved. Dessa förhållanden gäller speciellt för fiskeläget Lysekil, längst ut på det skoglösa Stångenäset. (Sven Rydstrand, Saltbränningen i Bohuslän)
- 1660 Mantalslängden för detta år redovisar antalet strandsittare till 34 i Lysekil och 23 i Fiskebäckskil.
- 1661-04-16 Den svenska regeringen kräver begravningskatt och landshövding Harald Stake skriver till den bohuslänska adeln och kräver 1 daler 16 öre silver av varje hel gård, både för insocknes och utsocknes bönder. Detta är den första extra skatt som Bohuslän får känna av efter fredsslutet. (Losman, sid 50)
- 1661-05-.. Harald Stake skriver till Krigskollegium och beskriver de eländiga förhållandena i Bohuslän. Det har på vissa ställen gått så långt att bönderna har övergivit sina hemman. Skrivelsen resulterar i ett beslut av regeringen att de tyska förbanden skall återföras till sitt hemland. Detta sker sjöledes, bland annat från Fjällbacka.
- 1661-07-20 Kunglig Maj:t utfärdar fullmakter för överstelöjtnanten vid Skaraborgs regemente och kommandanten i Kristianstad, Matthias Kagg, att vara överste,

och för majoren vid konungens tyska livregemente till häst, Mauritz Wilhelm von Post, att vara överstelöjtnant vid Skåne-Bohusläns-Jämtlands Dragonregemente, som omedelbart skall nyuppsättas och förläggas med två kompanier i vardera Bohuslän och Jämtland samt fyra kompanier i Skåne. Förbandet kallas även *Kaggs dragonregemente*.

Valet av vapenslag pekar på att man önskar upprätta ett truppförband med en karaktär av beridet infanteri lämpat för kust- och gränsbevakning samtidigt som det skall vara till nytta, då det gäller att ”betäcka” mot fientlig invasion de landskap, där det redan i fred blivit förlagt. (Bohusläns Regemente. Del I, sid 34-38)

- 1661-09-.. De tyska ryttarna i Bohuslän ”avdankas” och skeppas över till Bremen. Kostnaden för förflyttningen skall betalas inom länet och en särskild skatt skall tas ut av bönderna – 4 daler per helt hemman. På Orust och Tjörn vägrar bönderna att betala mer än 3 daler. Man hänvisar till alla skador man lidit under krigen. Orust och Tjörn är ju förlänade till Per Brahe, vilket troligen är anledningen till att de beviljas nedsättningen. (Losman, sid 38)
- 1661-09-05 Kunglig Maj:t utfärdar fullmakt för överste Börge Månsson Skeckta att vara överste för ett likaledes nyuppsatt kavalleriregemente om fyra kompanier, lika fördelade på Bohuslän och Jämtland, efter vilka det får namnet *Bohusläns-Jämtlands kavalleri*. Ryttmästaren vid den svenska Adelsfanan, Otto Mörner av Tuna, utnämns samtidigt till major vid samma regemente och blir chef för dess bohuslänska skvadron. Manskapsrekryteringen till kavalleriet sker redan under hösten samma år. (Bohusläns Regemente. Del I, sid 34-36)
- 1661-10-28 Fredsavtalet mellan Sverige och Norge undertecknas på gården Nässlebacka i Naverstad. I Bohuslän skall norsk lag tillämpas under 20 år framåt. I avtalet beslutas även att Enningdalen skall tillhöra Norge.
- Avtalets utformning för sjögränsen är oklar och den till avtalet hörande kartan är ofullständig. Detta gör att Grisbådarna, Skötegrundet och holmen Heja under mer än tvåhundra år blir orsak till tvister mellan norska och svenska fiskare. [Anm: Jämför med texten: Kjettil Classon Felterus ritar den karta som detaljerat redogör för gränsens dragning mellan Norge och Sverige i Bohuslän. (Källa: www.utgangspunkten.se)]
- 1661 Några adelsfamiljer i Bohuslän säljer sina egendomar och flyttar till Norge. Det gäller bland annat överste Johan Firichs (Ferix), ägare till Åby säteri, och Peder Bagge, ägare till Holma och Torreby säterier. Johan Firichs säljer Åby säteri till Margareta Huitfeldt på Sundsby. (Johnsen, sid 156) (Losman, sid 18, 31, 35-36, 39) (Se även TA, LP 1993-10-08)
- 1661-11-18 Häradsting hålls på gården Broberg i Bro socken. Här tas bland annat upp ett mål från Lysekil rörande en händelse som utspelats under kriget på 1650-talet.

Målet gäller arvegods från en Rasmus Nielsen. Kärande är den dödes bror från Bragenäs i Norge, Niells Nielsen-Lynn, och svarande är några män boende på "Liussekijhles strand", nämligen Tomas Stinger, Mårten Diriksen, Pedher Hanssen, Herr Anders Capellanen (Andersson), Björn Giödessen och Engell Henrikssen. Vittnen är Michell Böckers och Christen Pedersen, sannolikt också från Lysekil. På grund av bristande bevisning avvisas kärandens klagomål. (Sven Rydstrand, Vargatider på Stångenäset)

- 1662 Landshövding Harald Stake utfärdar order om skattläggning av alla "strandsittare samt husmän och backsittare".
- 1662-06-18 Manskapsrekryteringen till Kaggs två dragonkompanier i Bohuslän går långsammare än för Månssons två kavalleriskvadroner. Vid mönstring å Kamstorp i Kville, under ledning av kapten Gabriel Rosensköld, räknar kompaniet bara 52 meniga. (Bohusläns Regemente. Del I, sid 36)
- 1662-08-.. En särskild lantdag sammankallas i Uddevalla för att höra länets mest framstående män i frågor om länets angelägenheter. (Bohusläns Regemente. Del I, sid 54)
- 1662 En ny (liten) sillperiod utanför Bohuslän börjar. Dess varaktighet blir bara cirka 10 år.
- 1662-11-19 Vid mönstring å Brattö i Bro, under ledning av Mauritz Wilhelm von Post, räknar Stångenäs kompani bara 26 meniga. (Bohusläns Regemente. Del I, sid 36-38)

- 1664-01-22 Margareta Huitfeldt dikterar sitt testamente på Sundsby. Foto av Gustaf Brusewitz målning på Hvitfeldtska läroverket, Göteborg. (Silverstolpe, sid 12)
- Margareta testamenterar all sin egendom till "Hans Konglig Maj:ts Academie eller Gymnasio" i Göteborg. Avkastningen från fonden (som av Karl XI år 1694 får nytt namn: Kungliga och Hvitfeldtska stipendieinrättningen) skall gå till underhåll för studerande från Bohuslän. (TA, LP 1993-10-08)
- 1664 Till denna svenska riksdag kallas alla fyra stånden i Bohuslän.
- 1664 Matthis Kagg avgår som chef för Skåne-Bohusläns-Jämtlands Dragonregemente och ersätts av Göran Sperling. Förbandet kallas även *Sperlings dragonregemente*. (Bohusläns Regemente. Del I, sid 34-35, 40)
- 1664 Kunglig Maj:ts stadga om Jakter, Djurfång och Fåglaskjutande skriver att var och en som ej gör sin plikt vid vargskall skall böta sex marker silvermynt.
- 1664 Kunglig Maj:t (Karl XI) ger ut en "Krögare och Gästgifware Ordning", som med några tillägg blir organisationens stomme i över tvåhundra år. Den viktigaste punkten i förordningen är rättigheten att vid de allmänna vägarna upprätta tavernor eller krogar står fritt för var och en som har lust, råd och förmögenhet. Dock bör det inte vara mindre än två mil mellan varje värdshus. Det åligger landshövdingen att se till att "en skickelig karl" blir förordnad till krögare eller gästgivare. (Västsvensk Hotell- och Restaurantkrönika, sid 75-79)
- 1664 Lysekils kyrkas första räkenskaps- och protokollsbok läggs upp. I räkenskapsboken saknas uppgifter om utbetalad prästlön. Prästlönen har inte något med kyrkans ekonomi att göra, utan den betalas av strandsittarna själva. Samma gäller för de 24 daler silvermynt som de får ge i lön till kyrkoherden i Bro, Ole Andersson, mer känd under sitt latinska namn Olaus Andreae Pontanus [Oluf Andersson Pontanus / Olof Andersson]. Av tingsprotokollen framgår att lönen erläggs. Från slutet av 1600-talet finns bevarade protokoll. Mer fullständiga protokoll återfinnes först efter 1725 fram till 1789. I dessa protokoll finner vi att kapellförsamlingen mest sysslar med kyrkans byggnad och underhåll, men också med en hel del ärenden, som ej naturligt faller under kapellförsamlingen utan borde klaras av moderförsamlingen. Exempel på detta är fattigvårds- och skolfrågor. Noteras bör att protokollen i rubriken anger att de avser sockenstämma med Lysekils kapellförsamling. (Granqvist, Lysekils kyrka och församling, sid XVI, 55, 76-79) [Anm: Jämför med år 1725]

- 1664 Olof Nilsson Knappe föds, son till fiskare Nils Knappe på Käringön. (LP 1997-02-07)
- 1665 Amiral Klas Stjernsköld tillsätts som lagman över Bohuslän.
- 1665 Då nytt krig hotar att utbryta, ger krigskollegium landshövding Harald Stake order om att värva nytt manskap, så att de två dragonkompanierna i länet skall bli fulltaliga. Till värvningspengar får han disponera medel, som under de föregående åren inbesparats på vakanta dragonhemman. Summan är på 3.000 daler silvermynt. (Bohusläns Regemente. Del I, sid 38)
- 1665-08-20 På Kvistrums tingsplats äger ett möte rum där bönder i Sunnervikens härad, tillsammans med präster, klockare, länsmän och kronans befallningsman, tar upp klagomål mot nya pålagor som Sverige ålagt bohuslänningarna. Häradshövding är Gustaf Farter. Bland prästerna deltagar Olof Andersson, sockenpräst i Bro.
- 1666 Sommaren detta år sänds kommerskollegiets vicepresident Israel Lagerfelt på en undervisnings- och organisationsresa till bohuslänska kusten. Från Göteborg reser han över Bohus och Marstrand till Klädesholmen, Mollösund, Ellös, Rågårdsvik, Gullholmen, Fiskebäckskil, Lysekil och Uddevalla, det vill säga till en rad av de fiskelägen, som under 1500-talet spelat en ledande roll i sillfisket. Över allt sammankallas befolkningen och uppmantras att idka sillfiske. Att sådana uppmaningar anses nödvändiga, antyder kanske en av de omständigheter, som handikappar det bohuslänska sillfisket på 1660-talet, jämfört med ett århundrade tidigare. Då hade sakkunnigt och redskapsutrustat folk stått till förfogande från olika delar av den dansk-norska monarkin utanför Bohuslän: både skåningar och norska västkustfiskare kände sillfiskets egenart och kunde kraftigt bidra till näringens uppblomstring i Bohuslän. Nu stod bohuslänningarna på grund av de politiska omvälvningarna ensamma, ingen av dem kan ha haft mycket erfarenhet eller speciell utrustning för sillfiske vid kusten. Det måste ha hämmat initiativet. (Bohusläns Historia, sid 227)
- 1666-08-25 Förbudet mot bondeseglation och handel med främmande länder övervakas av strandridare vid den bohuslänska kusten och smyghandel var svår att bedriva. Hur det går för den som ändå vågar försöka föra med sig salt från Norge till Lysekil visar följande protokoll, som skrivs vid häradstinget på Broberg i Bro denna dag:
”Måns Strandridare kände att han uppå Lysekils strand uti Jens Perssons hus haver arresterat en tunna salt, som Jens hade fört med sig ifrån Norrige och icke angivit saltet på tullkammaren i Havstensund men förteगत. Anhåller att Jens därför plikta må efter Stora Tullordningens fjärde och tjugonde punkter.

Jens förmenar dock han köpte intet salt ifrån det han inlade någon kalk i Norrige och till dess han kom till Lysekil med skutan.

Än föredrager Måns att han arresterade samma tunna salt, men Jens det oaktat haver lossat beslaget och brukt saltet, och var Mårthen Strandridare då med honom, och när han ville tagit saltet utur huset, blev dörrarna tillslutna och saltet honom vägrat. Jens sade, han var icke hemma samma tid.

Joen Olsson, båtsman, betygar att han var allena med Jens i Norrige och inlade kalken. På hemvägen köpte han saltet i slupen, men han såg intet när Jens köpte saltet, utan har bar saltet ned i skutan. Jens säger att Joen är hans avundsman.

Jens Persson bekänner omsider saltet och det som käranden honom siktar för. Han sade sig ock på resan i en hamn ha köpt någon råg. Säger att där låg en dansk skuta i Wedholmen, där köpte ock Per Hansson en tunna råg och Christen Larsson en halv tunna.

Avsades: Emedan Jens Persson nu bekänner sin förseelse med den tunna salt och den tunna råg, han köpt i uthamnen, ty dömes Jens att böta för sin förseelse 50 riksdaler och betala båtsmannen, som kalkskutan vid arresten aktat haver, 8 öre silvermynt för var dag och haver förbrutit saltet till konungen.” (Sven Rydstrand, Saltbränningen i Bohuslän)

1666-10-13 Israel Lagerfelts resa resulterar i ett Kunglig Maj:ts reglemente för sillfiskets bedrivande. Utlänningar förbjuds att idka sillfiske, om de icke har erhållit medborgarskap i någon stad. (Bohusläns Historia, sid 227) (Skånes Hembygdsförbund 1976, sid 80)

Genom förordningen blir Lysekil en av de hamnar i Bohuslän dit fisk skall inlevereras för vidare försäljning. De övriga hamnarna finns i/på Göteborg, Kalvsund, Marstrand, Mollösund och Gullholmen. (Bohusläns Historia, sid 227)

Själva fisket får ske varsomhelst där sillen går till och svenska undersåtar får, särskilt utanför Sotenäs huvud, fiska och föra i land sill till husbehov, varvid tullen i Havstensund skall se till att denna sill inte saluföres in- eller utrikes. För att övervaka efterlevnaden av ordningsreglerna samt rensning, saltning och packning av sillen, tillsätts tillsyningsmän i de sex hamnarna. (Bohusläns Historia, sid 227-228)

Främmande får ej köpa upp sill i dessa sex hamnar, vilket däremot är tillåtet i stapelstäderna, det vill säga i Göteborg och Marstrand. Reglementet söker sålunda träffa en kompromiss å ena sidan mellan Göteborg och Bohuslän, å den andra och viktigaste sidan mellan städernas och fiskelägenas, det vill säga den fiskande befolkningens intressen. Något försök att ge Göteborg eller,

såsom under danska tiden, Marstrand, monopol på sillhanteringen görs inte.
(Bohusläns Historia, sid 228)

- 1666-12-19 Alla vid rikets universitet inskrivna studenter voro i äldre tider befriade från varje slags vapentjänst. ”Akademiens i Lund konstitutioner”, utgivna av Karl XI:s förmyndareregierung denna dag, föreskrevo, att ”studerande, av vad stånd och villkor de vara månde, skulle vara fria från krigstjänst och icke under någon förevändning därtill brukas.” (Dunér, Skytteväsendets historia, sid 213)
- 1667 Sverige och Finland erhåller sin första egentliga sjölag, Karl XI:s sjölag. I sjölagen finns en Skipmannabalk. (Nautisk Tidskrift 1947, sid 303)
Lotstväng införs och lotsarna får rätt till lotspengar och kost ombord på de fartyg som de lotsar. (Artur Uhrberg, Kosteröarna, sid 70)
Den urgamla metoden att i mordiskt vinstintresse framkalla skeppsbrott genom att nattetid tända vilseledande eldar eller under dagtid avsiktligt lotsa fartyg på grund beläggs i sjölagen med dödsstraff. (Onsala, sid 168)
- 1667-05-23 Fiskeläget Strömmen vid Strömsåns utlopp i norra Bohuslän ges köpingsrätt.
[Anm: Strömmen är det blivande Strömstad.]
- 1667 Carlstens fästning börjar anläggas i Marstrand.
- 1668 Rikets ständers bank bildas. Banken heter idag Riksbanken.
- 1668 Detta år är ett svårt missväxtår i bland annat Bohuslän.
- 1668 Rådman Anders Kock i Uddevalla erhåller uteslutande rätt till ostronfiske, ”med vilkor att hvarje år ifrån hösten till våren fylla hofvets behof af ostron emot 12 daler silvermynt tunnan. (AU, Kosteröarna, sid 32)
- 1669 Lagstiftningen inom sillfisket utvidgas bland annat genom att de gamla bestämmelserna från 1450 års hamnskrå förbättras. Den nya stadgan benämns hamnrätt. (Skånes Hembygdsförbund 1976, sid 80) [Anm: Hamnskrå, se år 1450.]
- 1669-05-10 Hamnrätten i Lysekil möter vi för första gången i en Kunglig förordning om Hamnrätten, ”Hampne rätt”. Enligt denna förordning skall Hamnrätten närmast vara en polis- och näringsdomstol för enklare mål i de större fiskelägena.
- Hamnrätten skall framför allt vaka över att de för fisket gällande bestämmelserna efterlevs. Den skall tillse att fisket bedrivs på riktigt sätt och fångsten behandlas enligt fackmässiga grunder så "att sällskapet icke warder derom föraktat". De skulle se till att fiskarna gick i kyrkan, beivra fylleri, oljud och förargelseväckande beteenden. Framför allt skulle den vaka över att de för fisket gällande bestämmelserna efterlevdes. Den skulle tillse att fisket drevs på

ett riktigt sätt och att fångsten behandlades enligt fackmässiga grunder så ”att sällskapet icke warder derom föraktat”.

Hamnrätten leds av en hamnfogde som tillsätts av Konungens Befallningshavande och består därutöver av bisittare: "någre andre, som af Fiskarene the beskedligaste och wetigaste wara kunde". (Nordisk familjebok, Uggleupplagan) (Vikarvets Årsbok 1960-1961, sid 79-94) (Granqvist, Lysekils kommun före fullmäktiges införande 1889, sid 68-69) (Hansson, Lysekil, sid 159)

- 1669 Landshövding Harald Stake klagar under sommaren detta år i ett brev över att bönderna ej kan bli kvar vid sina hemman. Hans brev bekräftas delvis av protokoll från häradstinget.
- 1669 Denna sommar börjar häxprocesserna i Bohuslän.
En särskild kommission för rannsaking om trolldomsväsendet tillsätts bestående av guvernör Harald Stake, biskop Zackarias Klingentjerna, guvernören i Göteborg Per Sparre och presidenten där, Magnus Gripenklo.
- 1669-08-27 På extra ordinarie ting på gården Hälle med allmogen av Stångenäs härad under sittande härads nämnd från Stångenäs och Sotenäs ställs Elin Andersdotter, hustru till Ifwer Rearsson i Staxäng, inför rätta anklagad för trolldom. Vittne är bland andra Peder Henriksson i Lysekil
- 1669-10-11/12 På landshövding Harald Stakes befallning ställs Elin inför rätta i Kvistrum.
- 1670-01-29 Rättegången mot Elin Andersdotter fortsätter på Herrestads Gästgivaregård.
- 1670-11-25 På rättegång i Ytterby blir även Ifwer Rearsson anklagad.
- 1671-06-22 Efter flera rättegångar avrättas slutligen Ifwer Rearsson och Elin Andersdotter med flera. (Lars Magnus Svenungsson, Rannsakingarna om Trolldomen i Bohuslän 1669-1672, sid 113-116, 118-122, 157-161, 179-225, 261) (Wilhelm Hansson, Södra Bohuslänns övärld, sid 183-188)
Detta år avrättas två personer från Stångenäs. Det är bonden Ifwer Rearsson i Staxäng och hans hustru Elin Andersdotter. De erkänner att de haft förbindelser med klockaren i Foss, Peder Nillsson, vilken även sysslade med magisk konst och sjukdomsbot med mera. (Sven Rydstrand, Med lag och slag, sid 121)
- 1669 I mantalslängderna från och med detta år tas strandsittarna upp för sig själva, ofta betecknade som husmän. Det finns alltså från början av den svenska tiden en särskild kolumn för husmän, men den används i övrigt sällan.
- 1670 Efter frederna med Danmark 1645 och 1658 utökas strandridarkåren till att detta år omfatta 30 man, huvudsakligen verkande i de nya svenska landskapen. Denna numerär håller sig till ungefär 1720. Dessa fåtaliga män skall alltså ridande eller gående ha uppsikt över kustbandet från Stockholm till den nya Norgegränsen vid Svinesund.
Strandridarna ingår med 1-3 man i personalstaten på de tullkammare, som upprättas i de nya provinserna. I det ”gamla Sverige” finns det endast tre strandridare, en i Stockholm och fortfarande två i Kalmar. Smuggelrisken finns

i söder och väster, alltså placeras strandridarna där. Skåne har tio strandridare 1670. Kusten är indelad i bevakningsområden, som skall avpatrulleras i varierande system. (Olsson, Kustbevakningen, sid 12)

- 1670 Det ena kvallerikompaniet i Bohuslän dras in. Det återstående kompaniet i länet blir ett fristående förband, *Bohusläns rytterikompani*, under ledning av major Otto Mörner. (Bohusläns Regemente. Del I, sid 40)
- 1670 De två dragonkompanierna i Bohuslän, som står under ledning av Mauritz Wilhelm von Post, utökas till att bli fyra kompanier. De två nya kompanierna förs av major Johan Adolf Hård och kapten Leonard Silversvärd. (Bohusläns Regemente. Del I, sid 40)
- 1671 Detta år tas ett betydande steg i samordningen inom kustbevakningen, då Petter Hellweg utnämns till ”inspector för tullväsendet, särdeles jakterna”. Han är den förste chefen med något som liknar övergripande funktion och befäl i tullverkets operativa bevakningsverksamhet. Till Hellweg skall jakternas befälhavare rapportera och insända redovisningshandlingar samt rätta sig efter hans instruktioner och order. Hellweg får även inflytande över personalsidan och skall godkänna såväl antagande som avskedande av besättningsmän. (Olsson, Kustbevakningen, sid 17)
- 1671 Överste Göran Sperling samlar den utökade bohuslänska skvadronen, som ingår hans i *Skåne-Bohusläns Dragonregemente*, till möte vid Kvistrums bro. (Bohusläns Regemente. Del I, sid 40) [Anm: Skvadronen i Bohuslän är fulltalig i oktober 1674.]
- 1671-07-.. I Marstrand genomförs en märklig rättegång med bland annat beskyllning om att ”satans svärmor, Ingeborg Slaktars” skulle ha gift bort sin dotter Malin till satan. Ingeborg och en annan trollkvinna, Sven Snickares hustru Kirstin, samt två andra häxor rannsakades. Två av kvinnorna döms till döden. (Eskil Olán, Marstrands historia, sid 54-56)
- 1672 Den korta sillfiskeperioden utanför Bohuslän slutar – den har bara varat under tio år.
- 1672-01-19 Bonden Throns i Högstad i Skee hustru, Marit Anundsdotter, anklagas 1671 av sin styvson för häxeri. Hon är bland de åtta kvinnor som halshuggs och därpå bränns för trolldom på Vik i Skee den 17 januari. (Knuth Hansson, Vikarvets Årsbok 1970-1971)
- 1672 I januari 1672 hålls ett extra ting i Sörbygden angående häxor, denna gång på gården Krokstad. Då skrivs följande:

Anno 1672 den 22 januari, sedan som efter kongl. Götha hovrätts ankomne dom de tre trollkvinor, Kerstin i Lövröd, Ingrid i Sandåker och Märta i Bråröd, voro justifierade och brände, hölls rättegång och rannsaking i Krogsta över Gunnars Karin i Sandåker och Karin Månses i Elnebacka, vilka av de andra trollkvinorna vid förra inkquisitionen utlagde och nämnde voro att hava varit på Satans möten. (Sven Rydstrand, Storgubbar och småfolk, sid 92-94) [Anm: De anklagade kvinnorna blir ej dömda.]

- 1672-11-.. Göta hovrätts sista domar som rör Bohuslän avkunnas. Därefter upphör häxprocesserna, som vi med Sten Kristianssons ord kan kalla den ”psykiska smittan”.
- 1672 Olof Nilsson Knape går till sjöss och seglar först inrikes sjöfart, sedan utrikes fram till år 1697. Olof tjänstgör bland annat i Holland, inom det ostindiska kompaniet samt för generalstaterna, där han uppnår löjtnants grad. (Nordisk Familjebok, Uggleupplagan)
- 1673 Svensk mantalslängd tar upp namn i Lysekil som Anders Krämare och Jens Krämare. Dessa finns upptagna även i den norska jordeboken från 1657 (se ovan) men har nu försvenskat sina namn.
- 1673 Den första Lantmäterikartan över Bohuslän upprättas av Kjettil Classon Felterus. Kartan är synnerligen välritad och upptar namnen på alla gårdar samt landsvägarna, vilket är viktigt, emedan 1600-talets gårdskartor endast upptar vägar av vikt för gårdens brukande men försummar landsvägarna. (Vikarvets årsbok 1938-1939, sid 76, 112-113)
- 1674 Strömstad får stadsrättigheter. Stadens förste borgmästare är Anders Gietebock tjänstgör 1674-1679. (Rydstrand, Bland bohuslänska bönder, sid 25)
- 1675-09-11 Danmark förklarar Sverige krig. Danskarna planerar anfälla samtidigt i Skåne och i Bohuslän. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 48)
Danskarna gör strandhugg bland annat i Harestads socken. Det är troligen samma eskader som i september under ledning av amiral Markvard Rodsten blockerar Göteborgs hamn.

Karl XI:s krig 1674–1679 Gyldenløvefejden

Kartbilderna ovan sammanfattar det skånska kriget med Gyldenløvefejden. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 42)

- 1675-10-.. En norsk här under befäl av Ulrik Fredrik Gyldenlöve, oäkta men erkänd son till Fredrik III i Danmark, går över Svinesund in i Bohuslän. Därmed startar den så kallade Gyldenlövefejden.
 De svenska styrkorna som leds av Rutger von Ascheberg, besätter passet vid Kvistrum.
 Ingen svensk garnison finns i Strömstad och borgarnas förmåga att försvara sin stad är obefintlig. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 48)
 En norsk attack sjövägen via Saltkällan slås tillbaka av svenskarna, som består av 200 gröna dragoner från Bohusläns regemente tillsammans med några kompanier rytteri. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 48)
- 1675-11-01 Norska styrkor intar Strömstad som plundras för första gången under kriget. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 48)

- 1675-11-.. Ett rykte når Gyldenlöwe att Karl XI är i Vänersborg med en betydande styrka. Detta får norrmännen att dra sig tillbaka över gränsen för att gå i vinterkvarter.
- 1675 Länsräkenskaperna för Bohuslän visar att landskapet är i ett bedrövligt skick. Fiskarbefolkningen längs hela kusten beskrivs som synnerligen fattig. De av kungens fogdar som har till uppgift att driva in förfallna utskylder har påtagliga svårigheter att i skrift variera motiven för utebliven betalning. Även mera bondedominerade områden i landskapet har det illa ställt. Bönderna skyller oförmågan att reglera sina skatteskulder på missväxt och boskapsförluster i samband med fiendens härjningar.
- 1675 Regler om sockenstämman skrivs in i prästerskapets privilegier.
- 1676 Karl XI är i början av året i Vänersborg och förbereder anfall mot Norge. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 48)
- 1676-01-26 Fältherre Otto Wilhelm von Fersen går över gränsen mot Glommen och Kongsvinger, men planerna på ett större anfall avskrivs i februari och von Fersen drar sig tillbaka. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 48)
- 1676-03-10 Som hämnd för den svenska attacken företar generaladjutant Brockenhaus ett strövtåg in i norra Bohuslän och Strömstad och utkräver av staden en brandskatt på 135 riksdaler. Det är förmodligen allt som går att pressa ur den fattiga staden. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 48)
- 1676-06-08 Gyldenlöwe går åter över Svinesund med omkring 4.000 man fotfolk, 400 ryttare och 12 kanoner. I Strömstad bygger norrmännen en skans som bestyckas av mindre kanoner. För att få virke till blockhuset i skansen rivs tullkamaren, 11 privata hus och skeppsbryggorna i staden.
- 1676-06-16 Den norska styrkan tar Kvistrum utan att de svenska styrkorna under general Mörner gör något motstånd. Trupperna tar mat och foder från Bohusläns bönder, boskap beslagtogs och förs bort.
- 1676-06-26 Norrmännen tar Uddevalla och Vänersborg som bränns ned, liksom Åmål. Ett stort antal gårdar i Dalsland och Västergötland förhärjas. I första hand bränns alla militie-, krono- och ämbetsgårdar och alla bondgårdar där ägaren ej vill eller ej kan betala brandskatt.
- Norrmännen går ända till Lidköping och plundrar Levene herrgård samt bränner ned Magnusberg i Flo socken. Gyldenlöwe får lyckligtvis nya order att gå mot Göteborg för att tillsammans med den holländska flottan erövra staden.

- 1676-07-.. Norrmännen når Göteborg i början av månaden. Staden innesluts från öster och en mindre avdelning sänds till Hisingen för att spärra stadens tillförsel därifrån. Vid Lundby sker en skarp träffning med en svensk styrka. Den holländska flottan drar sig ur blockaden av Göteborg.
- 1676-07-19 Belägringen av Göteborg tvingas upphöra och Gyldenlöwe drar sina trupper norrut på Hisingen.
- 1676-07-20 Gyldenlöwe börjar belägra Bohus fästning, där försvaret leds av Harald Stake. Ett anbud om kapitulation från Gyldenlöwe avvisas av Stake på ett synnerligen tydligt sätt:
- Sittande skitande fick jag Ditt brev
Ju mer jag läste, ju mer det drev.
På marken fanns intet löv
Jag tog Ditt brev, torkade min röv.
- 1676-08-19 En dansk styrka, på väg norrut genom Halland mot Göteborg, möts av en svensk styrka under ledning av Karl XI vid Fyllebro. Danskarna slås i grunden.
- 1676-08-.. Kungälv sätts i brand från fästningen. Ungefär samtidigt övertar rikskansler Magnus Gabriel de la Gardie befälet över de svenska trupperna i Västergötland. Norrmännen drivs tillbaka över Göta älv och ett antal skansar upprättas på den östra sidan av älven från Vänern till Lärje.
- 1676-09-.. I slutet av månaden går Gyldenlöwes styrkor tillbaka norrut över gränsen till sitt vinterläger. En bidragande orsak är att ett stort antal norrmän är sjuka.
- 1676-12-04 Vändpunkten i kriget sker i det blodiga slaget norr om Lund där svenskarna segrar. Totalt stupar mer än 9.000 man. I slaget deltar bohuslänska trupper.
- 1676-12-.. Gyldenlöwe går åter över gränsen till Dal i ett försök att dra svenska trupper från Skåne. Snön omöjliggör större truppomflyttningar och norrmännen går tillbaka över gränsen. Gyldenlöwe förlägger en styrka om 140 man vid skansen i Strömstad under ledning av kaptен Henneberg. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 50)
- 1677-01-05 Överste Breitholtz som för befälet på svenska sidan av Bohuslän får av Magnus Gabriel de la Gardie order att spana fram mot norska gränsen. Trots att hans styrkor är illa utrustade tar de sig norrut fram till skansen i Strömstad.

Breitholtz uppmanar norrmännen att ge sig men kommandanten vägrar. Svenskarna öppnar eld och ett antal norrmän flyr ut på isen men dödas direkt. Den återstående delen av besättningen i skansen ger sig. Breitholtz ödelägger skansen och återvänder till Uddevalla. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 50)

Den stränga vintern gör att underhållsläget för trupperna blir kritiskt och Magnus Gabriel de la Gardie ber kungen upprepade gånger om entledigande från sin ställning som befälhavare. Ingenting sker dock. De övade trupperna tas till Skåne och till försvaret av Bohuslän finns endast nyutskrivet manskap.

1677-06-.. En svensk mindre styrka under ledning av överste Rapolt kommer tillbaka till Strömstad. Svenskarna bränner och plundrar, jagar bort befolkningen och driver bort boskapen. 29 gårdar bränns ner och efteråt finns bara 10 hus och kyrkan kvar i staden. (NM, Strömstad Gränsstad, sid 51)

1677-06-06 Normännen under generalmajor Löwenhjelm går över gränsen och tränger undan de svenska trupperna i norra delen av länet.

1677 Marstrand och Karlstens fästning 1677. Kopparstick i Theatrum Europaeum XI, sid 1216-1217. Originalritning i Det Kongelige Bibliotek, Köpenhamn. Foto: Göteborgs Historiska Museum. (Ruth Larsson, En trollkona skall du icke låta leva, sid 152)

- 1677-06-30 Norrmännen påbörjar en attack på Marstrand och Carlstens fästning, där den 63-årige överste Anders Sinclair är kommandant.
- 1677-07-.. I danska historieböcker lyfter man gärna, och ofta, fram den stora segern i sjöslaget vid Köge bukt sommaren 1677.
Den svenska flottan utgörs av 3 eskadrar med ungefär 45-47 fartyg och står under befäl av Henrik Horn. Den svenska flottan har ännu inte återhämtat sig från tidigare års sjöslag och dras med uppenbara brister i ledarskapet. Henrik Horn tänker i kraft av sin numerära överlägsenhet att segla in i bukten och ta strid mot den danska flottan. Slaget utvecklas till en katastrof med sänkta svenska fartyg, flera tusen döda och förlust av hundratals kanoner. Befälhavaren för den tredje eskadern, Hans Wachtmeister, får se sin eskader sönderslagen.
Svenskarna förlorar för återstoden av kriget kontrollen över Öresund. (Källa: Bo Knarrström, mail 2016-06-22)
- 1677-07-23 Efter mycket hårt motstånd kapitulerar Sinclair.
Prästen i Marstrand, Fredrik Bagge, tar ställning för Sverige, vilket gör att han fångas på Fredrikshalds fästning. Han frigges nästa år.
Under striderna vid Marstrand gör Magnus Gabriel de la Gardie ingenting för att komma till undsättning.
- 1677-08-12 Magnus Gabriel de la Gardie går med sina samlade trupper över Göta älv vid Vänersborg för att driva norrmännen ur Bohuslän.
- 1677-08-17 Den svenska huvudstyrkan går in i Uddevalla. Breitholtz med några kompanier ryttare, dragoner och fotfolk sänds att besätta Orust och Tjörn. Efter strider drar sig norrmännen till skansen vid Svanesund varifrån sedan skärgårdsfartyg evakuerar truppen.

Norska styrkor under Löwenhjelm och Brockenhaus går söderut från Norge mot Uddevalla.
- 1677-08-26 Breitholtz får order att lämna Orust för att besätta passet vid Kvistrum,
1677-08-27 vilket även sker tidigt på morgonen. Övermakten tvingar Breitholtz till reträtt.
- 1677-08-28 Breitholtz trupp kommer till Uddevalla förföljda av norrmännen.
- 1677-08-29 Magnus Gabriel de la Gardie beslutar lämna Uddevalla österut över Kuröds bro. Återdragandet övergår i oorganiserad flykt när det uppenbaras att norrmännen gått runt bergen och därmed hotar att avskära reträtten. Överstelöjtnant Aminoff tillsammans med en liten trupp lyckas dock hejda

normmännen till dess att den svenska hären under kraftig beskjutning och med betydande förluster kommit över bron som sedan rivs.

Efter denna allvarliga fadäs utses riksamiral Gustaf Otto Stenbock till svensk befälhavare. Gyldenlöwe har kontroll över nästan hela Bohuslän. Endast Bohus fästning är kvar i svensk ägo. Under hösten är det relativt lugnt i länet. Gyldenlöwe skall ha upprättat sitt högkvarter på Utby ängar mitt emot Torpa säteri norr om Lilla Edet.

Under detta år är de bohuslänska snapphanarna totalt cirka 400 personer, varav ungefär 200 finns i Fräkne-Torpe fjällbygd och lika många finns norr om Uddevalla eller på Herrestadsfjället.

Kriget medför att tingsverksamheten i Inlands fögderi detta år är helt inställd. Nästa ting äger rum i Kungälv först 16 december 1678.

1677 Landshövding Harald Stake avgår och flyttar till sitt gods Hönsäter i Götene församling vid Kinnekulle. Harald Stake avlider samma år och begravs på kyrkogården vid Österplana gamla kyrka, Kinnekulle.

Stake efterträds som landshövding av generalmajor Johan Benedikt von Schönleben.

1678-04-.. Gyldenlöwe har planer på att erövra Göteborg och därefter sätta sig i förbindelse med den danska hären i södra Sverige.

1678-05-25 Förstärkningar från Aarhus i Danmark anländer försenade via Marstrand. Göteborg får på detta sätt tid att förbereda sitt försvar vilket gör en attack från landsidan omöjlig.

Gyldenlöwe ändrar sina planer. Han beslutar sig för att erövra Bohus fästning där överste Fredrik von Börstell är kommandant. Först rensas Hisingen från svenska trupper.

1678-06-04 Belägringen av fästningen startar med beskjutning från Röda kon och Fontinberget. Bombardemanget fortsätter så en hel vecka utan uppehåll.

1678-06-11 Förstärkningar kommer till fästningen över Göta älv under natten mellan 11 och 12 juni.

1678-06-18 Förstärkningar kommer till fästningen över Göta älv under natten mellan 18 och 19 juni mitt under den pågående beskjutningen.

De dansk-norska styrkorna gör flera försök till inträngning genom bräscherna som skjutits i murarna men varje attack avvisas av svenskarna. Ett försök av Gyldenlöwes styrkor att skära av de svenska förstärkningarna över Göta älv misslyckas.

- 1678-06-29 Förstärkningar kommer till fästningen över Göta älv under natten mellan 29 och 30 juni.
- 1678-07-05 Förstärkningar kommer till fästningen över Göta älv under natten till 5 juli.
- 1678-07-08 Förstärkningar kommer till fästningen över Göta älv under natten till 8 juli.
- 1678-07-12 Gyldenlöwes minörer lyckas anbringa två större sprängladdningar nära fästningens mur. Minorna sprängs och åstadkommer en större bräsch. Ett erbjudande om kapitulation avvisas av svenskarna. Beskjutningen fortsätter och fler minor grävs in vid murarna. Ställningen är kritisk för fästningen.
- 1678-07-17 Gustaf Otto Otto Stenbock erhåller förstärkningar från Skåne, bland annat **bohuslänska** trupper.
- 1678-07-19 Gustaf Otto Stenbock går på natten över Göta älv till Hisingen.
- 1678-07-21 Efter flera skärmytslingar med Gyldenlöwes trupper når Gustaf Otto Stenbocks styrkor en höjd nära Bohus och skjuter svensk lösen för att informera fästningen om att hjälpen är nära.
- 1678-07-22 Gyldenlöwe drar sig ur belägringen och tågar mot Uddevalla. Bohus fästning har uthärdat 64 dagars belägring och beskjutits med bland annat 2.265 granater. Borgen är illa tilltygad med sönderskjutna tak, tornen delvis ödelagda med murarna delvis raserade. En reparation beräknas kosta enorma 200.000 riksdaler.
- När Gyldenlöwe når Uddevalla sänds den danska delen av hans styrkor till Skåne medan övriga fortsätter marschen mot gränsen. Norrmännen förlägger en trupp om 300 man i Uddevalla skans. Svenskarna förlägger garnisoner i Göteborg samt på Nya Älvsborg och Hisingen.
- 1678-12-.. Vid norska gränsen finns 2.000 man ryttare och 400 dragoner.
- 1679-02-.. I februari attackerar Gyldenlöwe Dalsland och förhärjar landskapet svårt, bland annat bränns Åmål åter.
- 1679-03-04 Ulrik Fredrik Gyldenlöwe drar sina styrkor tillbaka till Bohuslän.

- 1679-03-12 General Hans Georg Mörner gör en sondering mot Uddevalla men retirerar inför överlägsna norska styrkor. Gustaf Otto Stenbock får order att återta Uddevalla skans.
- 1679-07-20 Gustaf Otto Stenbocks enheter står vid Skansberget.
- 1679-07-28 Det svenska artilleriet anländer till Uddevalla. Gyldenlöwe står samtidigt med sin styrka vid Svarteberg och Kvistrum.
- 1679-08-01 Vid uppgifter om skansens utsatta läge sänder Gyldenlöwe förstärkningar sjöledes till Uddevalla. Gustaf Otto Stenbocks styrkor, svårt drabbade av magsjukdom, drar sig ur belägringen.
- 1679-08-22 Fredsavtal avtalas mellan Danmark och Sverige i Fontainebleau via den franske kungen Ludvig XIV, som tröttnat på de utdragna förhandlingarna som startat i Lund. Sverige får behålla sina av danskarna erövrade städer. Karl XI förmäls med Ulrika Eleonora, syster till kung Kristian V. Det sjätte dansk-svenska kriget är slut.

./